

Разумова О.П. Прототипическая градуальность некоторых параметрических признаков человека (на материале образных сравнений русского и английского языков). Мн., 1997.

Терентьев А.Д. Адъективные компаративные фразеологические единицы как языковая универсалия: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Н. Новгород, 1997.

Фрейденберг О.М. Миф и литература древности. М., 1998.

Шенько И.В. Опыт семантико-стилистического анализа образного сравнения // Стиль и контекст: Сб. ст. Л., 1972. С. 103-111.

Янкоўскі Ф.М. Беларускія народныя параўнанні. Кароткі слоўнік. Мн., 1973.

Паступіў у рэдакцыю 14.10.2004.

Павел Леанідавіч Салаўёў - старшы выкладчык кафедры англійскай мовы і маўленчай камунікацыі, саіскальнік кафедры сучаснай беларускай мовы. Навуковы кіраўнік - кандыдат філалагічных навук, дацэнт В.М. Ляшук.

М.У. ЮНАШ

ЛЕКСИКА-КАМПАНЕНТНЫ СКЛАД САМАТЫЧНЫХ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ У МОВЕ БЕЛАРУСКАЙ ДРАМАТУРГІ

Определяется фразеологическая активность соматических лексем; дается семантико-тематическая классификация фразеологизмов с высокопродуктивными и продуктивными соматическими лексемами.

The phraseological activity of the somatic lexemes is determined. The semantic-thematic classification of the phraseological units with the high-productive and productive somatic lexemes is given.

Адной з першых аперацый фразеолага, як слушна адзначае Б.А. Ларын, павінна быць вывучэнне ўстойлівых зваротаў у лексіка-семантычным аспекце. Даследчык лічыць, што гэта "...перадумова ўсякага вытлумачэння, усякай сістэматызацыі" (Ларын 1956, 203). Шэраг лінгвістаў, сярод якіх Н.В. Куніцкая (гл. Куніцкая 1985), С.Э. Саідава (гл. Саидова 1992), Э.С. Якімава (гл. Якімова 1975) і інш., разглядаюць саматычныя фразеалагізмы ў такім аспекце на агульнамоўным узроўні. Падобнае даследаванне ў мове мастацкай літаратуры, у прыватнасці, на матэрыяле беларускай драматургіі не праводзілася, чым і абумоўлена актуальнасць нашай працы.

Стрыжнёвым кампанентам саматычных фразеалагізмаў, як вядома, з'яўляюцца словы, якія абазначаюць "назвы частак цела і органаў жывога арганізма" (Козырев 1983, 7). Аналіз фактычнага матэрыялу (каля 200 драматычных твораў 58 беларускіх аўтараў XIX-XX ст.) паказаў, што ў стварэнні больш за 900 фразеалагізмаў прымае ўдзел 89 саматычных лексем (параўн.: Э.М. Мардковіч, даследуючы фразеалогію беларускай мовы, вылучыла 41 саматычную лексему) (Мардковіч 1977, 22). Прывядзём назвы галавы і яе частак: *галава, кацялок 'галава', мазгаўня, башка, макаўка, чэрап, твар, рыла, лыч, вочы, бельмы, буркалы, глядзелкі, зэлікі, зрэнка, нос, рубільнік 'доўгі нос', язык, вушы, зубы, рот, паддувала 'рот', ляпа, лоб, чало, губа, вусны, патыліца, шчэлены 'сківіцы'*; назвы частак тулава: *плечы, грудзі, спіна, хрыбет, горб, лапатка, живот, пуза, пуп, бок, зад*; назвы ўнутраных органаў: *сэрца, пячонка, живот 'страўнік', страўнік, вантробы, трыбухі, нутро, кішка*; назвы рагавых ніткападобных утварэнняў на скуры: *валасы, чуб, чупрына, вусы, шэрсць, грыва*; назвы верхніх, ніжніх канечнасцей і іх частак: *рука, лакаць, далонь, палец, перст, кулак, лапа, нага, калена, пята*; назвы рагавых утварэнняў на канечнасцях: *ногаць, пазногцік, кіпцюры, кіпці, коці, капыты*; назвы арганізма чалавека або жывёлы ў яго знешніх фізічных формах: *цела, плоць*; назву вадкасці ў целе: *кроў*. Трэба вылучыць, акрамя таго, такія назвы "элементарнай матэрыяльнай субстанцыі" (Кармышаков 1992, 29) чалавека і/або жывёлы, як *горла, гарляк, глотка, шыя, карак, жыла, паджылкі, жабры, мазгі, нервы, косці, скура, хвост, рогі, паха, мазоль*. Услед за В.М. Глухавым, Г.В. Таймасавай, Ч. Цімэа да саматызмаў мы адносім таксама слова *душа*.

У мове беларускай драматургіі вышэйназваныя саматычныя лексемы вызначаюцца рознай фразеалагічнай актыўнасцю. У адпаведнасці з гэтым іх можна размеркаваць па наступных тупах: высокаградуактыўныя, прадуктыўныя, нізкапрадуктыўныя, фразеалагічна пасіўныя.

Перш чым разгледзець гэтыя групы, адзначым, што ў складзе асобных фразеалагізмаў паўтараецца адзін і той жа саматызм, напрыклад, устойлівыя звароты таўталагічнага характару: *вока за вока, з вока на вока, з рук у рукі, рука аб руку, душа ў душу* і інш. (усяго 18 адзінак). Значна больш фразеалагізмаў з двума рознымі саматызмамі ў іх складзе, напрыклад *рука і сэрца: аддаваць руку і сэрца, прапанаваць руку і сэрца, паклаўшы руку на сэрца; рукі і ногі, не чуць ні рук ні ног, рукамі і нагамі, браць ногі ў рукі і; язык і зубы: язык да зубоў прымёрз, тачыць язык і зубы, патрымаць язык за зубамі* і інш. (усяго 43 адзінкі). У такіх выпадках, калі мы вызначалі фразеўтваральную актыўнасць саматычных лексем, падобныя фразеалагізмы разглядалі двойчы.

1. Высокапрадуктыўныя саматычныя лексемы: *вочы* (121), *рука* (116) і *галава* (111). Названыя моўныя адзінкі можна ахарактарызаваць як мнагазначныя, стылістычна нейтральныя. У якасці саматызмаў яны выступаюць у зыходным значэнні, абазначаюць найменні частак цела, важнасць функцый якіх з'яўляецца відавочнай.

Устойлівыя звароты з лексэмамі *вока, рука і галава* вызначаюцца семантыка-тэматычнай разнастайнасцю. Так, фразеалагізмы з кампанентам *вока* звязаны са зрокавым успрыманням: *не спускаць з вока, змераць вачыма, не зводзіць вачэй* і інш.; з паняццем зрокавай памяці: *стаяць у вачах, стаяць перад вачыма*; з паняццем сну: *не стыкаць вачэй, прадраць вочы, вока звесці* абазначаюць фізічны стан чалавека: *цямнее ў вачах, іскры з вачэй пасыплюцца* перадаюць псіхічны стан - здзіўленне: *не даць веры сваім вачам, не верыць сваім вачам*; трывогу: *вочы бегаюць, адным вокам (спаць)*; ахарактарызуюць манеру паводзін: *вочы замазваць, затуманіць вочы, лезці ў вочы, лезці смалой у вочы* і інш.; звязаны з мімікай: *вылупіць вочы, вочы на лоб палезлі*.

Устойлівыя звароты з лексэмай *рука* ахарактарызуюць працоўную дзейнасць і яе вынікі - *рукі мазоліць, прыкласці рукі, не чуць ні рук ні ног, гарыць у руках* і г. д.; залежнасць ад каго-н., валоданне чым-н.: *у рукі, у руках, убіраць у свае рукі, мець руку* і інш.; ахарактарызуюць чалавека па яго дзеяннях: *пэцкаць рукі, адбіцца ад рук, чужымі рукамі жар заграбаць, руку прыкласці* і г. д.; выяўляюць значэнне 'выгадна': *з рукі, лад руку, на руку*, абазначаюць сумеснасць дзеяння - *рука аб руку, пад ручку*, спосаб дзеяння - *ад рукі, чужымі рукамі, сваімі рукамі, абедзвюма рукамі*, выяўляюць значэнне меры і ступені: *з рук вон, рукамі і нагамі, рукамі і зубамі*, звязаны з паняццем шлюбу: *аддаць руку, прасіць рукі, аддаць руку і сэрца, прапанаваць руку і сэрца*; з жэставымі і сімвалічнымі дзеяннямі - *махнуць рукой, разводзіць рукамі, рукі злажыць*.

Фразеалагізмы з кампанентам *галава* звычайна абазначаюць разумовыя здольнасці чалавека, пры гэтым даецца або становіцца іх ацэнка: *галаву мець на плячах, галава на плячах, міністэрская галава*, або адмоўная: *курыная галава, пустая галава, галава і два вухі*. Звароты з лексэмай *галава*, акрамя таго, нярэдка звязаны з працэсам мыслення: *круціць галавой, пайсці ў галаву па розум, прыходзіць у галаву, ламаць галаву*, з паняццем памяці: *выкінуць з галавы, вылецець з галавы, забіць галаву, набіваць галаву*, абазначаюць фізічны і псіхічны стан: *галава кружыцца, галава пайшла кругам, галава трашчыць, галаву павесіць, у галаву даць 'ап'яніць'* *галава пухне* і дзеянні і ўчынкi: *хадзіць на галаве, галаву дурыць, галаву адурыць, сваю галаву падстаўляць пад абух* і інш.; характар чалавека: *вецер у галаве, гарачая галава, хоць кол на галаве чашы, з ветрыкам у галаве*; абазначаюць спосаб дзеяння: *на злом галавы, цераз галаву, з хворай галавы на здаровую*. У такіх фразеалагізмах, як *адказваць галавой, ручацца галавой, паплаціцца галавой*, саматычны кампанент сімвалізуе жыццё. Асобныя выразы звязаны з жэстамі, мімікай і сімвалічнымі дзеяннямі: *схіляць галаву, падняць галаву, пагладзіць па галоўцы*.

2. Прадуктыўныя саматычныя лексемы: *душа* (88), *сэрца* (65), *нага* (52), *язык* (50), *нос* (48), *вушы* (35), *зубы* (27). Дадзеныя словы полісемічныя. У зыходным значэнні *сэрца, нага, язык, нос, вушы, зубы* выступаюць у якасці саматызмаў і з'яўляюцца стылістычна нейтральнымі адзінкамі. Значэнні, з якімі падаецца ў ТСБМ слова *душа*, не выяўляюць яго сувязь з цэлам чалавека (II, 212).

Непасрэдная сувязь адлюстравана ў "Тлумачальным слоўніку жывой веліка-рускай мовы" У.І. Даля: 'душа называецца... ямачка на шыі, над грудной косцю, пад кадыком...', 'частка шыі супраць глоткі і ніжэй, самая ямачка на горле...' (Даль 2003, I, 505). У народных гаворках слова душа функцыянуе са значэннямі 'грудзі, грудная поласць', 'сэрца', 'цела' (Словарь... 1972, VIII, 280). Такая семантыка дэтэрмінавана народнымі ўяўленнямі пра месца знаходжання *душы* - таго пачатку ў чалавеку, без якога ён не можа існаваць. Душа пакідае чалавека, калі ён памірае. "Назіраючы з'яву смерці, продак заўважаў, што цела памерлага ў першыя хвіліны застаецца такім жа, як было пры жыцці, але ў ім ужо нечага не хапае..." (Соболев 1999, 48). Душа - жыццёва важная частка чалавека. Беларусы! ўяўлялі яе "як нешта матэрыяльнае, але больш тонкае, чым прадметы, якія ўспрымаюцца дотыкам" (Богданович 1995, 50). Усё гэта дае нам падставу лічыць моўную адзінку *душа* саматызмам. Такая інтэрпрэтацыя слова знаходзіцца па-за літаратурнай нормай, таму ў дадзеным выпадку яно з'яўляецца стылістычна маркіраваным.

У мове беларускай драматургі фразеалагізмы з лексмай *душа* перадаюць псіхічны стан чалавека - страх: *душа ў пятках*, *душа у пяткі падалася*; хваляванне, перажыванне: *душа гарыць*, *душа кіпіць*, *душу вывернуць*, *душой хварэць*; адсутнасць трылогі: *са спакойнай душой*, *з лёгкай душой*. Вылучаюцца таксама ўстойлівыя звароты са значэннем асобы: *жывая душа*, *божая душа*, *інжынер чалавечых душ* характару чалавека - становучыя рысы: *з душой*, *вялікай душой*, *адкрытая душа*, *шырокая душа*; адмоўныя рысы: *крывая душа*, *чарнільная душа*, *без душой*. Нярэдка фразеалагізмы абазначаюць дзеянні і ўчынкі: *браць грэх на душу*, *крывіць душой*, *напляваць у душу*, *укладаць душу*, *у душу лезці*. Са значэннем характарыстыкі дзеяння выступаюць такія звароты, як *душой і целам*, *душа ў душу*, *з чыстай душой*, *з дарагой душой*, *з душой*, *за мілую душу* і інш. Фразеалагізмы *душой загавець*, *аддаць Богу душу* маюць значэнне 'памерці'.

Устойлівыя звароты з кампанентам *сэрца* звязаны са сферай эмоцый, пачуццяў, у прыватнасці, абазначаюць пэўны душэўны стан: *на сэрцы*; спагаду, жаль: *зашчымела сэрца*, *сэрца крывёй абліваецца*; трылогу, перажыванне, пакуты, страх: *сэрца ападае*, *сэрца замірае*, *сэрца як не выскачыць*, *сэрца не на месцы*, *гнаць сэрца*, *сэрца заходзілася*, *сэрца з грудзей рвецца*, *сушыць сэрца*, *рзаць сэрца*; гнеў, крыўду: *накіпела на сэрцы*; спакой: *адлягло ад сэрца*; каханне: *пакарыць сэрца*, *завалодаць сэрцам*, *заваяваць сэрца*, *раскрыць сэрца*, *аддаць сэрца*. Вылучаецца шэраг фразеалагізмаў, якія характарызуюць становучыя рысы характару чалавека: *сэрца ёсць*, *мець бога ў сэрцы*, *залатое сэрца*, *сэрца мяккае*. Толькі адзін выраз дае адмоўную ацэнку - *без сэрца*.

Асобнай увагі патрабуюць фразеалагізмы, якія ў мове беларускай драматургі функцыянуюць з варыянтнымі кампанентамі *душа* і *сэрца*. Такія звароты пераважна абазначаюць радасць: *душа / сэрца радуецца*; трылогу, хваляванне, перажыванне: *душа / сэрца ные*, *кошкі на душы / сэрцы скрабуць*, *вярэдзіць душу/сэрца*, *душа/сэрца баліць*, *рваць душу /сэрца*.

Фразеалагізмы, якія маюць у сваім складзе саматызм *нага*, нярэдка звязаны з рухам: абазначаюць яго тэмп - *дай бог ногі*, *браць ногі ў рукі і, на адной назе*, *адна нага там, другая - тут*, *з усіх ног*; напрамак - *куды ногі панясуць*; спосаб перамяшчэння: *у нагу*, працягласць перамяшчэння ў часе: *не шкадаваць ног*, *лёгка на ногі*. Звароты *нагі не будзе*, *каб і нага не была*, *нага не ступіць*, *ні нагой* выяўляюць значэнне 'не хадзіць куды-н., не паяўляцца дзе-н.' Фразеалагізмы з кампанентам *нага* характарызуюць дзеянні і ўчынкі чалавека: *блытацца пад нагамі*, *падставіць ножку*, *скакаць не з той нагі* яго фізічны стан: *зваліцца з ног*, *без ног астацца*, *з ног збіцца*; выяўляюць значэнне 'памерці': *выцягнуць ногі*, *задраць ногі*.

Асаблівасцю фразеалагізмаў з кампанентам *язык* з'яўляецца іх сувязь з маўленнем, г. зн. у фразеўтваральным працэсе актыўна ўдзельнічае прамое значэнне дадзенага саматызма. Вылучым звароты, якія абазначаюць балбатлівасць: *языкамі часаць*, *малоць языкамі*, *пляскаць языком*, *язык ля вушэй матляецца* і інш.; пляткарства: *языкамі перамяваць*, *языкамі мянціць*; маўклівасць:

язык адняўся, праглынуць язык, язык да зубоў прымёрз; невыразнасць маўлення: язык заплятаецца; красамоўства: язык добра падвешаны; дасціпнасць у размоўе: востры на язык, востры язык і г. д.

Фразеалагізмы з кампанентам *нос* часта характарызуюць адмоўныя рысы характэру чалавека: ганарыстасць - *фігаю носа не дастаць, без фігі да носу не падыходзь, крукам носа не дастаць*; капрызнасць: *мець мухаў у носе, мухі ў носе, з мухамі ў носе*; празмерную цікаўнасць: *задоўг.і носі абмежаванасць: не бачыць далей свайго носа*; абазначаюць дзеянні і ўчынкі: *уваткнуцца носам, вадзіць за нос, тыцкаць носам*; яго псіхічны стан: *вешаць нос, нос на квінту павесіць*; лакальную блізкасць: *носам к носу, нос у нос, пад носам, перад носам*.

Значэнне многіх фразеалагізмаў з кампанентам *суха* матывавана прамым значэннем адпаведнага саматызма. Так, зварот *тугі на вуха* перадае здольнасць чалавека чуць. Фразеалагізмы выяўляюць таксама значэнні 'ўважліва прыслухоўвацца': *вушы настаўляць, натапырыць вушы, навастрыць вушы*; 'сплухаць з вялікім захапленнем': *вушы развесіць*; 'непрыемна сплухаць': *вушы вянуць, рэжа вуха*; 'неадчэпна з'яўляцца ў слыхавым уяўленні': *гучаць у вушах, у вушах звініць*.

Устойлівыя звароты, якія маюць у сваім складзе саматызм *зубы*, звычайна характарызуюць дзеянні і ўчынкі чалавека: *загавореаць зубы, тачыць зубы, чорту ў зубы палезці, паказаць зубы, даць па зубах, тыцнуць у зубы, у зубы глядзець*; яго здольнасці, уменні, вопыт: *не з зубамі, ані ў зуб нагой, не на зубы, не па зубах, зубы з'еў*; спосаб дзеяння: *сцяўшы зубы, праз зубы*.

3. Нізкапрадуктыўныя саматычныя лексемы. Да гэтай групы мы адносім 44 саматычныя лексемы, фразеўтваральная актыўнасць якіх складае ад 20 да 2 ужыванняў. У прыватнасці, *кроў* - 20, *хвост* - 19, *плечы* - 17, *горла* - 16, *шыя* - 16, *палец* - 16, *мазгі* - 15, *твар* - 15, *рот* - 15, *скура* - 15, *косці* - 13, *спіна* - 11, *пят* - 10, *бок* - 10, *калені* - 9, *рогі* - 9, *лоб* - 8, *валасы* - 8, *карак* - 7, *лапа* - 7, *глотка* - 6, *жылы* - 5, *вусы* - 4, *жывот* - 4, *грудзі* - 4, *губа* - 4, *цела* - 3, *кулак* - 3, *капыты* - 4, *шэрсць* - 3, *мазоль* - 3, *локаць* - 3, *горб* - 3, *нервы* - 3, *рыла* - 3, *пуза* - 2, *башка* - 2, *зрэнка* - 2, *лапатка* - 2, *кішка* - 2, *трыбухі* - 2, *плоць* - 2, *кіпцюры* - 2, *кіпці* - 2. Дадзеныя моўныя адзінкі пераважна стылістычна нейтральныя, зніжаную афарбоўку маюць словы: *мазгі, башка, рыла 'твар', пуза, кіпці*. Саматызму *башка* характэрна аказіянагнае функцыянаванне ў складзе фразеалагізмаў, якое выклікана субстытуцыйнай мадыфікацыяй: *башку на плячах мець галаву мець на плячах, у башку прыйсці* <— *прыйсці ў галаву*.

Сярод нізкапрадуктыўных адны словы монасемічныя: *шыя, лоб, карак, губа, капыты, мазоль, башка, зрэнка*, другія - адносяцца да мнагазначных: *хвост, кроў, палец, горла, плечы* і інш. Адзінкі апошняй групы выступаюць у якасці саматызмаў у зыходным значэнні, за выключеннем слова *цела*.

4. Фразеалагічныя пасіўныя саматычныя лексемы (35 адзінак) - *мазгаўня, кацялок, макаўка, чало, чэрап, бельмы, буркалы, глядзелкі, зэлікі, чупрына, чуб, рыла, лыч, ляпа, паддувала 'рот', вусны, рубільнік 'доўгі нос', гарляк, патыліца, шчэлепа, страўнік, пячонка, вантробы, нутро, пуп, зад, паха, жабры, хрыбет, перст, далонь, ногаць, пазногі, когі, грыва*. Многія з іх стылістычна маркіраваныя: *мазгаўня* - размоўнае, грубае (*паварушыць мазгаўнэй*), *кацялок 'галава'* - размоўнае, пагардлівае (*кацялок варыць*), *чало* - устарэлае, паэтычнае (*біць чалом*), *бельмы* - размоўнае, грубае (*бельмы заліць*), *буркалы* - размоўнае, пагардлівае (*буркалы пяліць*), *зэлікі* - прастамоўе [*зэлікі лупіць*], *лыч 'твар'* - грубае (*на лыч*), *ляпа 'рот'* - грубае (*заткнуць ляпу*), *паддувала 'рот'* - прастамоўе (*закрыць паддувала*), *рубільнік 'доўгі нос'* - прастамоўе (*сунуць свой рубільнік*), *гарляк* - размоўнае (*узяць за гарляк*), *паджылкі* - размоўнае (*паджылкі дрыжаць*), *зад* - размоўнае (*даць пад зад*), *перст* - устарэлае (*як перст*), *когі* - прастамоўе (*рваць когі*).

Асобныя непрадуктыўныя саматычныя лексемы выкарыстоўваюцца ў фразеалагізмах у выніку замены кампанента: *паварушыць мазгаўнэй* <— *паварушыць галавой*, *свой чэрап пад абух падстаўляць* <— *сваю галаву падстаўляць пад абух*, *працерці глядзелкі* <— *працерці вочы*, *з пят да макаўкі* <— *з ног да галавы*, *намыліць чупрыну* <— *намыліць галаву*, *на галодны страўнік* <— *на*

*галоодны живот, буркалы пляціць <— вочы пляціць, зэлікі лупіць <— вочы лупіць, на лыч <— на рыла, заткнуць ляпу <— заткнуць рот, сунуць свой рубільнік <— сунуць свой нос, закрыць паддувала <— закрыць рот, узяць за гарляк *- узяць за горла.*

На ўзроўні літаратурнай нормы слова *рубільнік* мае значэнне 'ручны выключальнік якіх-н. электрычных устаноў' (ТСБМ, IV, 720), а слова *паддувала* - 'адтуліна пад топкай, куды праходзіць паветра, якое падтрымлівае гарэнне' (ТСБМ, III, 526). У якасці саматызмаў яны выкарыстоўваюцца толькі ў вусным маўленні. Словы такога кшталту Е.М. Сендровіц адносіць да патэнцыяльных назваў частак цела (Сендровіц 1970, 5).

Сярод фразеалагічна пасіўных саматычных лексем ёсць як адназначныя адзінкі: *мазгаўня, чало, буркалы, чупрына, вусны* і г. д. так і мнагазначныя: *кацялок, макаўка, чэрап, чуб, ляпа, лыч, пячонка, нутро* і інш. Словы *кацялок* і *макаўка* з'яўляюцца саматызмамі толькі ў метафарычным выкарыстанні, маюць зусім іншыя зыходныя значэнні.

Праведзенае даследаванне паказвае, што 89 саматычных лексем функцыянуе ў складзе фразеалагізмаў у мове беларускай драматургі. Гэтыя моўныя адзінкі адрозніваюцца паводле фразеалагічнай актыўнасці. Сярод іх мы вылучылі высокапрадуктыўныя, прадуктыўныя, нізкапрадуктыўныя і фразеалагічна пасіўныя. Усе словы першай і другой груп полісемічныя, у зыходным значэнні, акрамя лексемы *душа*, стылістычна нейтральныя. Паколькі слова *душа* - саматызм па-за літаратурнай нормай, яно з'яўляецца стылістычна маркіраваным. Фразеалагізмы з дадзенымі кампанентамі вызначаюцца багаццем семантыкі. Саматычныя лексемы трэцяй і чацвёртай груп неаднародныя: адназначныя і мнагазначныя, стылістычна нейтральныя і характэрныя толькі для пэўнага стылю. Стылістычна маркіраваных адзінак шмат сярод фразеалагічна пасіўных. Асобныя лексемы апошніх дзвюх груп аказіюнальна функцыянуюць у складзе фразеалагізмаў: у выніку замены кампанента.

Скарачэнні

ТСБМ - Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т. Мн., 1977-1984.

ЛІТАРАТУРА

- Богдановіч А.Е. Пережитки древнего мирозерцания у белсрусов. Мн., 1995.
 Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. М., 2003.
 Козырев И.С. Формирование словарных составов русского и белорусского языков: Соматическая лексика. Мн., 1983.
 Кармышаков А.О. Соматические фразеологизмы в русском и кыргызском языках: Дис. ... канд. филол. наук. Бишкек, 1992.
 Ларин Б.А. Очерки по фразеологии // Ученые записки ЛГУ. № 198. Сер. филол. наук. Вып. 24. Л., 1956. С. 200-224.
 Мордкович Э.М. Белорусская соматическая фразеология: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Мн., 1977.
 Куницкая Н.В. Соматические фразеологизмы в современном молдавском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Кишинев, 1985.
 Саидова С.Э. Соматические фразеологизмы в русском и болгарском языках: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Баку, 1992.
 Сендровіч Е.М. Названия частей человеческого тела в русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 1970.
 Словарь русских народных говоров. Л., 1972. Вып. 8.
 Соболев А.Н. Мифология славян. СПб., 1999.
 Якимов Э.С. Соматическая фразеология в марийском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Тарту, 1975.

Паступіў у рэдакцыю 15.11.2004.

Марына Уладзіміраўна Юнаш - аспірантка кафедры гісторыі беларускай мовы. Навуковы кіраўнік- кандыдат філалагічных навук, прафесар В.П. Красней.